

Ірина Вячеславівна БУЖИНА, Олена Валентинівна КРАВЧУК

Iryna BUZHINA, Olena KRAVCHUK

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНИХ ВЗАЄМИН МІЖ ХЛОПЧИКАМИ ТА ДІВЧАТКАМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У СПІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

FORMATION OF POSITIVE RELATIONSHIPS BETWEEN BOYS AND GIRLS OF PRESCHOOL AGE IN JOINT ACTIVITIES

DOI: 10.69842/DIDACTICS.2025.1.07

Формування гармонійних міжособистісних стосунків у дошкільному віці є одним із важливих чинників соціалізації дитини та її успішної адаптації в суспільстві. Саме на цьому етапі відбувається становлення первинних комунікативних навичок, освоєння соціальних норм, розуміння емоційних реакцій та виявлення стратегій взаємодії з однолітками. Особливу роль у цьому процесі відіграє спільна діяльність, яка сприяє розкриттю соціального потенціалу дитини, її здатності до співпраці, взаємодопомоги та конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій.

Однією з ключових характеристик дитячої взаємодії є гендерний аспект, адже саме в дошкільному віці закладаються первинні уявлення про рольові відмінності між хлопчиками та дівчатками. Успішне засвоєння гендерних норм впливає на побудову подальших міжособистісних відносин дитини, розвиток емпатійності та толерантності, вміння адекватно реагувати на поведінку однолітків. Водночас у сучасному суспільстві зростає потреба у вихованні нової культури міжгендерної взаємодії, яка ґрунтується на принципах рівноправності, взаємоповаги та конструктивного співіснування.

Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі соціальної психології, педагогіки та вікової психології, проблема формування позитивних взаємин між хлопчиками та дівчатками в дошкільному віці залишається недостатньо вивченою. Особливо актуальним є питання впливу організованого педагогічного середовища на розвиток гармонійних взаємин, виховання поваги до статевих особливостей та сприяння ефективній соціальній адаптації дитини.

Ключові слова: дошкільний вік, міжособистісні взаємини, гендерна соціалізація, спільна діяльність, соціальна адаптація, комунікативні навички, морально-етичне виховання, статеві відмінності, педагогічні умови, емоційна чутливість, кооперація, соціальна компетентність, спілкування дошкільників, формування соціальних навичок.

The formation of harmonious interpersonal relationships in preschool age is one of the key factors in a child's socialization and successful adaptation to society. At this stage, the development of primary communication skills, the acquisition of social norms, the understanding of emotional reactions, and the adoption of interaction strategies with peers take place. A significant role in this process is played by joint activities, which contribute to the child's social potential, ability to cooperate, provide mutual assistance, and constructively resolve conflict situations.

One of the key characteristics of children's interaction is the gender aspect, as it is in preschool age that initial ideas about role differences between boys and girls are formed. The successful assimilation of gender norms affects the development of interpersonal relationships, empathy, and tolerance, as well as the ability to respond adequately to the behavior of peers. At the same time, there is a growing need in modern society to cultivate a new culture of inter-gender interaction, based on the principles of equality, mutual respect, and constructive coexistence.

Despite a significant body of research in social psychology, pedagogy, and developmental psychology, the issue of forming positive relationships between boys and girls in preschool age remains insufficiently studied. Of particular relevance is the question of the influence of an organized pedagogical environment on the development of harmonious relationships, fostering respect for gender differences, and promoting effective social adaptation of the child.

Key words: preschool age, interpersonal relationships, gender socialization, joint activities, social adaptation, communication skills, moral and ethical education, gender differences, pedagogical conditions, emotional sensitivity, cooperation, social competence, preschool communication, formation of social skills.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблематика формування міжособистісних взаємин у дошкільному віці є предметом досліджень багатьох науковців, кожен із яких висвітлював окремі аспекти цього складного процесу. Взаємодія між дітьми раннього віку відзначається високою емоційною насиченістю, ситуативною мінливістю та залежністю від зовнішніх умов, що ускладнює її системний аналіз. Однак наукові розвідки свідчать про наявність низки сталих тенденцій у становленні соціальних зв'язків, які вимагають глибокого теоретичного осмислення та практичного впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування міжособистісних взаємин у дошкільному віці була предметом численних наукових досліджень, що відображено у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Значна увага приділяється аналізу психологічних механізмів соціалізації дітей, вивченню факторів, що впливають на комунікативний розвиток, та визначенню педагогічних умов, необхідних для становлення соціальної компетентності дошкільників.

Зокрема, у дослідженнях О. Кононко висвітлено значущість емоційного фактора у процесі міжособистісної взаємодії дітей. Вона підкреслює, що соціальний розвиток дошкільника залежить від його здатності до емоційного наслідування та співпереживання, а також від ступеня прийняття дитини однолітками. Подібний підхід простежується і в працях Н. Обозова, який виокремлює три етапи розвитку комунікативних зв'язків у дошкільному віці: ситуативний, емоційно-оцінний та особистісно-смысловий рівні.

Гендерний аспект соціалізації розглядається у працях Т. Говорун, яка акцентує увагу на поступовому формуванні статеворольової ідентичності у процесі взаємодії дітей. Зокрема, вона зазначає, що вибірковість у комунікації між хлопчиками та дівчатками зростає в міру вікового розвитку, що пояснюється як природними психологічними механізмами, так і соціокультурними факторами.

Окремим напрямом наукових розвідок є дослідження впливу педагогічного середовища на розвиток соціальних навичок дошкільників. У працях Ю. Приходько доведено, що спільна діяльність (зокрема, ігрова взаємодія) виступає ключовим механізмом розвитку соціальної компетентності та комунікативних умінь дітей. Вона наголошує, що систематичне включення дошкільників у спільні ігрові ситуації сприяє виробленню стратегій ефективної

взаємодії та здатності узгоджувати дії з однолітками.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проведений аналіз наукових праць свідчить про те, що формування міжособистісних зв'язків дошкільників є складним багаторівневим процесом, що залежить від численних внутрішніх і зовнішніх чинників. Водночас низка аспектів цієї проблематики потребує подальшого дослідження:

- Визначення ефективних педагогічних стратегій, що сприяють гармонійному розвитку взаємодії між хлопчиками та дівчатками у змішаних дитячих групах.

- Вивчення впливу рівня емоційної чутливості на характер соціальної адаптації дітей у дошкільному віці.

- Дослідження динаміки формування навичок кооперації та взаємодопомоги у дітей у процесі різних видів діяльності.

- Аналіз ролі вихователя у регулюванні дитячої взаємодії та формуванні емоційно сприятливого мікросередовища.

Метою статті є визначення особливостей формування міжособистісних взаємин дітей дошкільного віку, встановлення впливу емоційного розвитку, комунікативних навичок і гендерних особливостей на процес соціальної адаптації, а також обґрунтування ефективних педагогічних стратегій, спрямованих на гармонізацію дитячої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Так, О. Кононко стверджує, що соціальна взаємодія дітей формується під впливом емоційних переживань, які відіграють ключову роль у регуляції поведінки. Вона підкреслює, що потреба у схваленні з боку дорослих та однолітків стає рушійною силою розвитку соціальних навичок у дошкільному віці. Формування міжособистісних зв'язків відбувається через механізм емоційного наслідування: дитина переймає манери, мовленнєві звороти, моделі реагування та норми поведінки, які демонструють значущі дорослі та старші однолітки. У цьому контексті рівень емоційного розвитку та сформованість здатності до співпереживання виступають визначальними факторами соціальної адаптації (Кононко, 1999).

З іншого боку, гендерний аспект соціалізації дитини розглядається у працях Т. Говорун, яка досліджувала процес становлення гендерної ідентичності у дошкільному віці. Дослідниця підкреслює, що формування уявлень про статеві ролі є складним та багатоетапним процесом, який розгортається під впливом сімейного виховання, соціального середовища та особливостей комунікативної діяльності.

Взаємодія між хлопчиками та дівчатками в дошкільному віці починається із загальних ігор та поступово набуває вибіркового характеру: діти частіше обирають партнерів однієї статі. Це свідчить про природну потребу у закріпленні гендерних моделей поведінки, що впливає на характер міжособистісних зв'язків (Говорун, 2002: 47).

Важливе значення у процесі соціалізації дітей дошкільного віку має також рівень сформованості комунікативних здібностей. Н. Обозов виділяє три рівні розвитку взаємодії між дітьми: ситуативний, емоційно-оцінний та особистісно-смысловий. На початковому етапі діти взаємодіють ситуативно, керуючись безпосередніми потребами та реакціями. Згодом їхня поведінка набуває емоційно-оцінного характеру: дитина починає розрізняти симпатії та антипатії, демонструє вибірковість у спілкуванні. Найбільш стійкий рівень – особистісно-смыслова взаємодія – формується лише у дітей старшого дошкільного віку, коли взаємостосунки починають набувати глибшого змісту та ґрунтуватися на спільних інтересах і цінностях (Обозов, 2000: 9).

Одним із найефективніших механізмів розвитку комунікативних здібностей у дошкільників є спільна діяльність, на чому наголошувала Ю. Приходько. Дослідниця підкреслювала, що спільна гра або виконання завдань у групі стимулює розвиток соціальної взаємодії, сприяє формуванню вміння домовлятися, узгоджувати дії та проявляти ініціативу. Вона також зазначає, що саме через ігрову діяльність відбувається поступове усвідомлення правил соціальної взаємодії, що згодом трансформуються у стабільні комунікативні навички (Приходько, 2010: 4).

Дослідження О. Овчиннікової зосереджене на аспекті соціальної компетентності дошкільників, що визначає їхню здатність до ефективної взаємодії в колективі. Науковиця підкреслює, що рівень соціальної компетентності значною мірою залежить від здатності дитини до саморегуляції та рівня її емоційної чутливості. Діти, які вміють контролювати свої емоції, частіше демонструють успішну інтеграцію в дитячі групи, мають стабільні міжособистісні зв'язки та рідше стають учасниками конфліктних ситуацій (Овчиннікова, 2014).

Специфіку формування гендерної взаємодії у дошкільному віці розглядала Н. Попова, яка наголошувала, що в ранньому віці діти демонструють переважно нейтральне ставлення до гендерних відмінностей. Проте з часом починає формуватися тенденція до вибору партнерів за статевою ознакою, що пояснюється необхідністю

засвоєння статево-рольових моделей поведінки. Водночас вона зауважує, що педагогічне середовище може сприяти більшій гнучкості у сприйнятті гендерних особливостей та допомогти формувати толерантне ставлення до представників протилежної статі (Попова, 2011: 7).

Важливий внесок у розгляд проблеми зробила Т. Поніманська, яка досліджувала вплив морально-етичних уявлень на характер дитячих взаємин. Вона зазначає, що виховання гуманних почуттів, емпатійності та взаємоповаги є основою гармонійного соціального розвитку дітей. Моральні орієнтири, закладені в дошкільному віці, стають фундаментом для подальшого формування особистості та її стратегії поведінки у взаємодії з соціумом (Поніманська, 2014).

Аналіз наукових підходів до дослідження проблеми формування міжособистісних взаємин у дошкільному віці дозволяє дійти висновку, що цей процес є багаторівневим та залежить від комплексу чинників, серед яких провідну роль відіграють емоційний розвиток, соціальна компетентність, гендерна соціалізація та характер педагогічного середовища.

Формування конструктивних взаємин у дошкільному віці має спиратися на організацію змістовної спільної діяльності, яка сприяє набуттю соціального досвіду, розвитку комунікативних навичок та засвоєнню морально-етичних норм. Спільна діяльність є важливим інструментом виховання здатності до співпраці, відповідальності, саморегуляції та ефективного розв'язання конфліктів.

Водночас для забезпечення гармонійного розвитку міжособистісних відносин між хлопчиками та дівчатками необхідно розробити комплекс педагогічних заходів, що сприятимуть формуванню культури рівноправного спілкування, вихованню толерантності та поваги до особистісних особливостей кожної дитини. Створення сприятливого педагогічного середовища є визначальним чинником, що здатен сприяти як нівелюванню можливих конфліктів між дошкільниками, так і вихованню у них основ гуманістичного світосприйняття.

Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Закладу дошкільної освіти (ЗДО) № 36 м. Одеса, який функціонує в умовах загальної освітньої програми для дітей дошкільного віку. Участь у дослідженні взяли 42 дитини старшої групи, які становили експериментальну вибірку.

Заклад характеризується високим рівнем організації освітнього процесу, активною співпрацею між вихователями та

батьками, а також застосуванням інноваційних підходів у вихованні та навчанні дітей. Основна увага приділяється створенню сприятливого соціально-психологічного середовища для дошкільників, що дозволило успішно реалізувати експериментальну програму.

Дослідження проводилося в три етапи:

1. Констатувальний етап – визначення вихідного рівня сформованості міжособистісних взаємин між хлопчиками та дівчатками.

2. Формувальний етап – реалізація педагогічних заходів для розвитку позитивного ставлення між дітьми.

3. Контрольний етап – перевірка ефективності впроваджених педагогічних умов.

Для визначення рівня розвитку міжособистісної взаємодії використовувалися психодіагностичні методики, спостереження за поведінкою дітей у процесі спільної діяльності, анкетування вихователів і батьків, а також аналіз продуктів дитячої творчості.

На цьому етапі були визначені три основні критерії оцінки рівня розвитку міжособистісних взаємин: здатність розуміти емоційний стан однолітків (ініціативність у встановленні контакту, виявлення інтересу до партнера, вміння підтримати розмову); комунікативні навички та рівень співпраці (особливості поведінки у взаємодії, демонстрація навичок взаєморозуміння та турботи, ступінь зацікавленості у спільній діяльності); готовність до взаємодопомоги та підтримки (усвідомлення емоційного стану інших, виявлення доброзичливості, толерантності, вміння оцінювати власну поведінку).

Для діагностики використовувалися наступні методи: спостереження за взаємодією дітей у спільній діяльності, методика «Діагностика розвитку спілкування з однолітками» (Орлова, Холмогорова), методика «Ставлення дитини до однолітків» (Шадрикова), бесіди з дітьми про дружбу та взаємодію, проєктивна методика «Намалюй свого друга».

На цьому етапі було реалізовано комплекс заходів, спрямованих на формування доброзичливих взаємин між хлопчиками та дівчатками. Зокрема, використовувалися: сюжетно-рольові ігри («Дружня подорож», «Будуємо разом»), рухливі командні ігри («Хто швидше знайде друга?», «Допоможи товаришу»), театралізовані вправи та психогімнастика, обговорення казкових сюжетів про дружбу та взаємодопомогу, вправи на розвиток емпатії та взаєморозуміння.

Такі ігрові форми сприяли формуванню взаємної підтримки, покращенню комунікативних навичок та розвитку навичок ефективного спілкування між дітьми.

Контрольний етап передбачав повторне тестування за тими ж методиками, що й на констатувальному етапі, що дозволило оцінити динаміку змін у поведінці дітей.

Отримані дані свідчать про значні позитивні зрушення у соціальній поведінці дітей експериментальної групи. Зокрема: кількість дітей із високим рівнем міжособистісної взаємодії зросла з 5% до 33%, частка дошкільників із середнім рівнем взаємодії збільшилася до 48%, частка дітей із низьким рівнем взаємодії зменшилася з 52% до 19%.

У контрольній групі, де педагогічний вплив не здійснювався, змін майже не відбулося: високий рівень залишився на рівні 14%, а низький – 43%.

Висновки. Цілеспрямована педагогічна робота сприяє підвищенню комунікативної активності дошкільників, розвитку емпатії та формуванню навичок позитивної взаємодії з ровесниками. Формування позитивних міжособистісних взаємин між хлопчиками та дівчатками дошкільного віку є ключовим завданням соціалізації дітей. Результати дослідження підтвердили ефективність спеціально розроблених педагогічних заходів, що включали ігрові форми роботи, інтерактивні вправи та моделювання життєвих ситуацій. Важливими факторами успішної соціалізації дітей є розвиток навичок комунікації, співпереживання та взаємодопомоги. Запропонована система педагогічного впливу сприяє гармонійному розвитку дитячого колективу та може бути використана у практиці дошкільної освіти.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямі полягають у необхідності розробки комплексних програм розвитку соціальної компетентності дошкільників із врахуванням емоційно-ціннісного, когнітивного та поведінкового компонентів міжособистісної взаємодії. Особливого значення набуває дослідження механізмів формування комунікативної культури у дітей, зокрема шляхом використання інтерактивних методик, сюжетно-рольових ігор, психодіагностичних практик і технологій формування емпатійного ставлення до однолітків.

Окремий напрям майбутніх досліджень може бути зосереджений на розробці та експериментальному впровадженні педагогічних підходів, що сприяють формуванню стійких навичок конструктивної

взаємодії між дітьми різної статі, рівня соціальної адаптації та емоційного розвитку.

Отже, подальше вивчення особливостей становлення міжособистісних відносин у дошкільному віці є важливим як у теоретичному, так і в практичному

аспектах, оскільки розробка ефективних методик соціального виховання дошкільників сприятиме гармонійному розвитку їхньої особистості та успішній інтеграції у суспільне середовище.

REFERENCES/ЛІТЕРАТУРА

1. Hovorun TV. (2002). Sotsializatsiia staty yak faktor rozvytku Ya-kontseptsii: monohrafiia. Kyiv: 375. [Говорун ТВ. (2002). Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції: монографія. Київ: 375].
2. Kononko OL. (1999). Psykholohopedahohichni umovy stanovlennia pozytsii «Ya – u sviti» na rannikh etapakh ontogenezu. Teoretyko-metodolohichni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi. Kyiv: Ped. dumka, 1: 23–31. [Кононко ОЛ. (1999). Психолого-педагогічні умови становлення позиції «Я – у світі» на ранніх етапах онтогенезу. Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Київ: Пед. думка, 1: 23–31].
3. Obozov NN. (2000). Psykholohiia mizhospystisnykh stosunkiv. Kyiv: Lybid: 192. [Обозов НН. (2000). Психологія міжособистісних стосунків. Київ: Либідь: 192].
4. Ovchynnikova OB. (2014). Rozdilne vykhovannia khlopchukiv i divchatok. Shkilna pedahohika, 1: 16–17. [Овчиннікова ОБ. (2014). Роздільне виховання хлопчиків і дівчаток. Шкільна педагогіка, 1: 16–17].
5. Ponimanska T. (2014). Humanizatsiia pedahohichnoi pozytsii u prostori dytynstva. Doshkilne vykhovannia, 12: 3–5. [Поніманська Т. (2014). Гуманізація педагогічної позиції у просторі дитинства. Дошкільне виховання, 12: 3–5].
6. Popova NYu. (2011). Pedahohichni umovy statevoho vykhovannia starshykh doshkilnykiv v doshkilnykh navchalnykh zakladakh: avtoref. dys. k.p.n. Odesa: 23. [Попова НЮ. (2011). Педагогічні умови статевого виховання старших дошкільників в дошкільних навчальних закладах : автореф. дис. к.п.н. Одеса: 23].
7. Prykhodko YuA. (2010). Formuvannia pozytyvnoho emotsiinoho stavlennia ditei odynd do odnogo u protsesi spilnoi diialnosti : avtoref. dys. kand. psykol. nauk. Kyiv: 25. [Приходько ЮА. (2010). Формування позитивного емоційного ставлення дітей один до одного у процесі спільної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук. Київ: 25].

Стаття надійшла до редакції 16.01.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор **Микола НОСКО**

Науковий керівник:

Ірина Вячеславівна БУЖИНА

ORCID 0000-0002-7455-2794

*Доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри психології і педагогіки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ (Одеса, Україна)*

E-mail: bugina.irina@gmail.com

Scientific Supervisor:

Irina BUZHINA

ORCID 0000-0002-7455-2794

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Psychology and Pedagogy,
Odessa State University of Internal Affairs
(Odesa, Ukraine)*

E-mail: bugina.irina@gmail.com

Олена Валентинівна КРАВЧУК

*Здобувачка вищої освіти другого рівня
Інституту права та безпеки,
Одеський державний університет
внутрішніх справ (Одеса, Україна)*

Olena KRAVCHUK

*Higher Education Student of the Second Level
Institute of Law and Security,
Odessa State University of Internal Affairs
(Odesa, Ukraine)*